

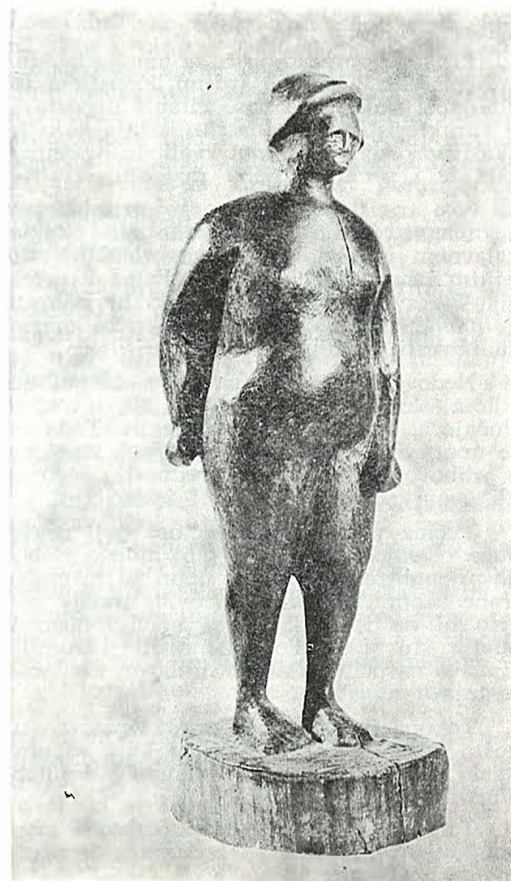
nosti uzmemo kao vrhovni kritički kriterij vrednovanja književnih dela, tada poštenje, ako ne prema doslednosti vlastitog teorijskog mišljenja, a ono prema ljudima čija se dela tumače i vrednuju, iziskuje njihovo preciziranje. Vrhovni kritički kriterij Milana Bogdanovića jedan je od najneodređenijih pojmova koje koristi: govoreći o Njegaševom odnosu prema Puškinovoj poeziji u tekstu *Realizam Gorskog vijenca* (1947.) Bogdanović ističe da je Njegaš morao »osetiti i razumeti da se Puškin upućuje životu, narodu, društvu, što će reći realizmu«. Pojam realizma zamenjuje ekvivalentima život, narod, društvo koji su u kontekstu književnog dela isto tako neodređeni kao i pojam nedefinisanog realizma kao kriterija. Da li je realizam subjektivni odraz objektivne stvarnosti ili je objektivni odraz subjektivne stvarnosti, ili je i jedno i drugo, šta je stvarnost a šta je istinito, da li je istinito pragmatično ili je istinito analogno »spoljšanjem opažaju«, empiriji, egzaktnom iskustvu — sve su to pitanja na koja Bogdanović nije nalazio za shodno da odgovori kao kritičar, istina, ne i teoretičar književnosti. Na drugoj strani iguman Stefan je »oličenje čiste iskustvene mudrosti, starac koga je život pretvorio u mudraca, koji kaže samo svoja praktična životna saznanja.« Realizam ćemo, dakle, u Bogdanovićevom smislu morati da shvatimo kao estetičko u funkciji pragmatičkoga ponašanja u situacijama kada dileme mora rešavati iskustvo verifikovano od strane pripadnika kolektiva kao najcelishodnije, a realistički iskaz književnog dela kao iskaz čije značenje možemo iskustveno verifikovati kao moguću. Na liniji kolektivnog i narodnog naći će se Bogdanović kada bude u sporu sa Markom Ristićem oko Njegaševе estetike izricao poverenje u estetički sud naroda (1951.), misao koja je, uvereni smo, načelno neodrživa. Nesporazum je, čini nam se, u nemogućnosti identiteta »stvarnosti« i realiteta našeg svakodnevnog ponašanja i »stvarnosti« i realiteta književnog dela.

Bogdanović izriče u tekstu o Držiću Lukačev zahtev, izvučen iz iskustva što ih nude Gete, Tolstoj i Man, o književnicima i književnosti kao svesti, savesti i izrazu epohe: »Kroz Držićevе komedije doista progovara jedno novo, oslobođeno osećanje života i njegovih vrednosti, u kojima dejstvuje neko razigrano rasterećenje od mračnih pritisaka prošlosti, one su sve ukupno izraz jednog potpunog novog, razvedrenog humaniziranog, ljudski, ovozemaljski ovaploćenog nazora na svet i život«. Hegelijanskoj tezi da »sve što je stvarno racionalno je i sve što je racionalno stvarno je« svoj dug plaća i Bogdanović u svom kritičarskom idealu i kriteriju, koristeći takve iracionalne kategorije kao što su »osećanje života«, »duh vremena« (»U njegovoj — Jovana Avakumovića — *Pašhaliji novoj* ima ne samo duha, već i neke gracije, koja je sasvim neobična za to vreme i te ljude«). Ako pri tome Bogdanovićevoj pojmovnoj i kritičkoj aparaturi dodamo nanose impresionističke frazeologije — kao što su »moćan«, »životnost«, »reljefnost«, »plus«, »minus« — iz Skerličevog pojmovnog doba, videćemo da takvo ekspliciranje niza utisaka kao izvesnog »spiritualističkog duha« književnog dela nije ništa manje »nesigurno i opasno« od pojmovnog književno-teorijskog kategorisanja.

Protivrečje između »metodološkog« intuicionističkog impresionizma i ideala realizma proširuje se tako i na nedistingviranost pojmovne aparature. Bogdanović je, po Jeremiću, od humanističkog vitalizma preko ideala životnosti do realizma evoluirao, ali se ta evolucija, treba reći, odnosi samo na njegov vrhovni kritičarski ideal i vrednosni kriterij, dok po svom »kritič-

kom metodu« Bogdanović ostaje intuicionistički impresionist. Racionalist po kritičkom idealu operisaće iracionalnim kategorijama. Time Bogdanovićeva kritičarska situacija postaje analogna Skerličevoj. Skerlić se sagledava između svog impresionističkog metoda i tenovskog dogmatizma »poezije kao zdravlja«, između ranog »marksizma« ruskih revolucionarnih demokrata i Žoresovog i Bernštajnovog revizionizma. Bogdanović je dostojan učenik svoga učitelja, s tim što će Skerličevu klicu marksizma radikalnije razviti u pravcu realističkog ideala, a, ipak, umeće da bude »osetljiviji« za srpski modernizam između dva rata. Skerliču su Dis, Pandurović, Isidora izmicali i on je to otvoreno priznao. Izražavajući radije vlastito mišljenje (nije li se i Bjelinski divio) i apologiju nego negaciju vrednosti a ne bežeći od negacije kada je nalazio da je neophodna, Bogdanović je znao da sagleda prirodu trajanja dela, posmatrajući književno delo u živim aspektima njegovim u kontekstu uslovljenosti njegove vremenom i prostorom u kome ono nastaje.

Ako se veličina jednog kritičara određuje tačnošću sudova u jednoj vremenskoj perspektivi proverenih, kao i sposobnošću kritičarevom da već po prvom delu jednom autora »oseti« značajnog pisca — kao što je to Bogdanović učinio sa Andrićem i Crnjanskim — tada je Bogdanović neosporno veliki kritičar srpski. Što je za današnji tip metodološki promišljenije i koherentnije književne analize, po intencijama egzaktnije, kakva se praktikuje u našoj i svetskoj akademskoj ili naučnoj kritici, kritika Bogdanovićevog tipa pomalo prevaziđena, ne znači da njeni sudovi danas ne stoje. Savremena književna kritika ili književna analiza je dekartovski racionalna, iako prigovori i ozbiljne sumnje u naučnost književnog studija dolaze sa raznih strana.

marija šimoković

4 pesme

* * *

Na Putu niz sunce jest Ostrvo
gde živi žmureći putuju
gde mrtvi pozlaćeni i nasmejani mrtvuju
i sa kojeg nas pogdekad
u jesenja ta bolesna predvečerja
šapatom
tiho
Z I V L J U

* * *

Pronađi u mojem točku od srme
starost gordu moćnu krvavije reke
kroz koju smo nekad dok smo bili seme
proticali skupa kroz prostor i vreme

* * *

Uvek se
dok još letu nije kraj
i dok vetar na paljevinu miriše
sa neba otkine neka ptica
i potraži te

* * *

Kažu mi doći ćeš
na tavanu ptice sniju
da gnezda od srebra svijuju
zauvek
da rosom se neba kite
uz tanane šuštave svite
kažu mi dolaziš